

Czele György: Minden jegy elkelt

Enyhe szorongással teszi le az olvasó ezt a könyvet, miután hol ingyenként ízelgetve, hol meg felkavarva, meghökkenve végigolvasta a 14 novellát. Ritka élmény ez manapság, amikor oly sok (és igaz) vád éri a fiatal prózaírókat. S ezzel még nem azt állítottuk, hogy mind a tizennégy novella tetszett. Az az érzésünk alakult ki, hogy a kötetben tulajdonképpen variációkat kaptunk egy témára, de nem minden variáns sikerült egyformán. Érdektelen írás vagy rossz variáns azonban nem került be a kötetbe, s ez nem csupán a szerző írástudását, de figyelmét és tudatosságát is dokumentálja. Makacs és tudatosan építkező prózaíróval van dolgunk, aki közhelyigazságokat is étellel tud megtölteni éppen azzal, hogy nem várt, új fordulatait, színeit mutatja meg nekünk. A rendkívüli itt nem a hősök kiválasztása — „hétköznapi emberek”, még csak nem is helyzetek, hanem az a sajátos fénytörés, látósög, amellyel a mindannyiunk által ismert jelenséget egy „csavarással” elébünk tárja.

A tévében is láthattuk A vendég című novella feldolgozását. Az öregek elmagányosodnak, lassan elhidegülnek az élettől. A magány és az unalom azonban akkor válik nyilvánvalóvá és nyomasztóvá, ha valami nem várt esemény ezt felkavarja, tudatosítja. Olyan ez, mint amikor a tömött esti csendet megtöri egy kiáltás, egy ajtó becsapása. Czele öregjeit egy fiatalember látogatja meg esténként, hogy náluk megvacsorázzon. Amilyen felháborodást, dohogást vált ki az öregemberről a nem várt, tolatkodó látogató, az éhes fiatalember valóban „pimasz” betoppanása, olyan riadt hiányérzetet a lassan már megszokott vacsoralátogatások elmaradása. S ezzel egyszersmind el is mondtuk a Czele-novellák alapsémáját. A hősök (többnyire értelmiségiek, kishivatalnokok, de elég változatos a skála) élete csordogál egyhangúan, míg valami váratlan esemény fel nem kavarja, ki nem zökkenti őket. S ebben van Czele leleménye: a nem hétköznapi, a meghökkentő cselekményfordulatokban. Ezek mutatják meg, ezek magnéziumvillanása mellett válik nyilvánvalóvá a hősök életének kisszerűsége, jellemük repedései. Magányosok ezek az emberek, érzékké jól vagy rosszul magukat a bőrükben, ám ahhoz nincs merszük, hogy ezt bevallják, hogy a sorsukon változtatni mernének. Amikor a nem várt esemény kilóditja őket nyugalmi helyzetükből, egyenletesnek vélt mozgásukból, akkor cselekednek igazán, ám keserű szájjal, üres szívvel mindig visszafordálnak eredeti állapotukba. A körülmények kényszere, a lázadás lehetetlensége egyszersmind meg is alázza őket, még mélyebben löki a langy unalom vagy éppen az elkeseredettség bugyraiba. A Nagy barna madár hőse például a turizmus rabja, lakályossá rendez be magának egy barlangot, de az erdőgazdaság, a társadalom itt is megtalálja, és egyszerűen kilakoltatja. Az angyalok tollaslabdáznak, fiatal újságkihordója meg egyszerűen gyáva a boldogságra. Epekedik vágyai szöke lánya után, levelet ír neki, csellel becserkészti, de letagadja, hogy ismeri, amikor a lány részegen ráköszön a reggeli józan fényben.

Czele történeteiben tragikus mélységet kap a vágy és a lehetőség kontrasztja. Az újságkihordó egyszerűen nem hiszi el, a tudatalattijában, a zsigereiben hordozza a kételyt, — hogy a villanegyed márkás kocsján futkározó szöke szépsége őt is emberszámba veszi, partnernek tekintheti. Puritán egyszerűsége, erkölce megdöbben a villa, a számára elérhetetlen idilli pompa és gazdagság, és a lány részegsége láttán. Pedig Czele hősei oly kevésbé beérnének! Mint például a Boldogság című meghökkentő és képtelennek tűnő történetének magányos sofőrje. Odahagyja a családját, mert rájön, hogy gyűlöli az asszony. Esti ödöngései során egyszer egy szexorgiába botlik bele. Véletlenül, hiszen a rikoltozó zene csalja a nyitott ablak alá. Előbb émeleg, utálkozik, később ez lesz élete értelme, hogy nézi mások csoportos szeretekezéseit. Ez a sportként űzött szerelem, ami eddig számára ismeretlen és idegen volt, annyira lenyűgözi, hogy szinte boldognak érzi magát. Míg az egyik este ott nem talál valakit a leshelyén, akivel verekedést provokál féltékenységében? irigységében?

Csúnyán megveri az idegen, s evvel véget vet a „boldogságnak”. „A boldogságért bizony sok áldozatot kell hozni, ez az igazság” — fejezi be Czele ezzel a suta közhellyel a történetet. Ám ezek a közhelyek a bizarr történetek után sokáig fogva tartják az olvasót. Ez a boldogság, ez is lehet? Mi történt, mi történhet még az emberrel, ha ilyen pótszerekkel is beéri, márpedig — tudjuk — beéri!

A másik motívum a *félelem*. Kitűnően ért Czele a szorongás, a neurozis érzékeltetéséhez. Azt hihetnők, hogy a tömeggyilkosságok, világháborúk századában, amikor a tömegkommunikációs eszközök valósággal zúdítják ránk az erőszak, a tragédiák híreit — már nincs is szavunk ezek érzékeltetésére, idegünk ezek felfogására. Czele éppen ezt a képtelenséget: a borzalmakét, a megszokás közönyét érzékelteti. A jelenség hősei egy félelmetes korongot látnak az égen. Iszonyattal tölti el őket, de nem mernek beszélni róla, mert nem ír róla a sajtó, hallgat a rádió, a tévé is, s így senki se hinné el nekik, bolondnak tartanák őket. Az abszurditás világában csak azt hisszük el, amit „hivatalosan” is megerősítenek. Így a novella hősei is inkább hallgatnak, csukott ajtók, ablakok mögött, s többé nem mernek „az égre nézni”. Ez a titokzatosság, a titok megfajthatatlansága kergeti már-már az örületbe A narancs-sárga csomagok titka hőseit is. Hiába derül ki, hogy csupán egy mosószeret, az Orange Luxot reklámozták így — üres dobozokkal —, nyugalma és a biztonságérzete örökre odahagyta a novella hőseit. Valami jóvátehetetlenül elromlott, hiányzik, csúffá lett — kiűzettünk a paradicsomból. Az élet megy tovább, talán még jól is élünk, hiszen dolgozunk, gyarapodunk, de visszavonhatatlanul felnőtté váltunk. Ezen túl meg kell küzdenünk a hitünkért is — sugallják a Czele-novellák. S mégis, és talán éppen ezzel, éppen ez ennek az ígéretes tehetségű fiatal novellistának az igazi értéke: felnőttszámba vesz minket, nem akar elandalítani. Mondhatnánk persze azt is, hogy ez a sötét tónus, ez a démonnal való szembenézés az ifjúság sajátja, amit a tapasztalás, önmaga és a társadalom erőinek felismerése derűsebb színekkel motivál majd, vált fel. Kell is ez, ha nem akar monotonná válni. Nem az idillt kérjük számon, de a fölény humorát, és az élet sokszínűségét. Czele mindent el tud mondani, amit akar, de még nem tud mindent az életről. Bizzuk ezt az időre, hiszen még van ideje. (Szépirodalmi, 1975.)

HORPÁCSI SÁNDOR

